

Ekonomik Durum

ULUSAL BİR İHRACAT POLİTİKASI İHTİYACI

Dr. Melih TÜMER

1963 yılında Ticaret Bilançosu açığımız 319,5 milyon dolara yükseldi. Bu üzücü sonucun alınmasında artan ithalât hacmine karşılık ihracatın gösterdiği nisbî durgunluk başlıca rolü oynamıştır. Gerçekten ithalâtımız geçen yıl 1962 ye göre % 10,5 oranında arttığı halde ihracatımız aynı yıl 1962 seviyesinden % 3,4 oranında daha düşük olarak teşekkül etmiştir. Diğer bir deyimle, ihracat gelirlerimiz gittikçe daha düşük oranlarda ithalât ihtiyacımızı karşılayabilmektedir. Nitekim geçen yıl ihracatın ithalâta oranı %53 civarında idi. Aynı oran 1962 de % 61, 1961 de % 68 ve 1960 da % 77 olarak gerçekleşmiştir. Üzerinde önemle durulması gereken diğer bir eğilim, nüfus başına düşen ihracat değerinin belirli bir şekilde azalmakta olmasıdır. Odalar Birliğinin hesaplarına göre nüfus başına düşen ihracat değeri, 1951-53 ortalaması olarak, 16,1 dolardır. 1961-63 ortalaması olarak alınırsa bu değer 12,4 dolara düştüğü görülmektedir. Daha fazla rakkamın içine düşmeden şunu da belirtelim: Millî gelir yükseldikçe ithal talebi de artmaktadır. Buna karşılık nüfus ve gelir arttıkça ihracat imkânları azalmaktadır. İhraç mallarına karşı olan iç talebe müdahale etmek istemediğimiz takdirde yapılacak şey bu malların üretimini artırmaktır. Bu ne derecede mümkündür? Yapılan bazı tahminlere göre Türkiye ihracatının beşte dördü tarımsal ürünlerdir. Tarımsal ürünlerde ise arz esnekliği, endüstriyel ürünlere göre daha azdır. Demek oluyor ki ihracatımızın bünyesini köklü bir şekilde değiştirecek çareleri bulamadığımız takdirde, diğer bir deyimle, endüstriyel ürünler ihracatımızı çoğaltamadığımız takdirde ihracatımızda büyük artışlar beklemek aşırı iyimserlik olacaktır. Buna tarımsal ürünlere dayanan geleneksel ihraç mallarımıza olan dış talepteki düşük esnekliği de katarsak son aylar içinde çeşitli yayın organlarının ve ilgililerin bu konuya neden bu kadar önem verdiklerini daha iyi anlayabiliriz.

Son aylarda yapılan gözlemler hükümetin başlıca üç konuya özel bir ilgi gösterdiğini ortaya koymaktadır: (i) Genel olarak ihracatımızın ve özel olarak endüstri ürünleri ihracatının geliştirilmesine çalışılmaktadır. İhracatı Geliştirme Merkezinin (İGEME) çalışmaları ve ihracatta Vergi İadesi Komisyonunun (İ.V.İ.K.) araştırmaları v.b. gibi (ii) Turizm gelirlerini arttırabilmek için gayret sarfedilmektedir. (iii) Yabancı ülkelerde çalışan Türk emekçilerinin, banka sistemi aracılığı ile, Anavataına gönderecekleri nakdi tasarruflarının miktarını arttıracak tedbirler araştırılmaktadır. Ticaret dengesinin kısa süreli olarak denkleştirilmesi güçlüğü, hükümeti Ödemeler Bilânçosunu denkleştirme çabalarına yöneltmiştir. Bu çabalardan kısa süreler içinde olumlu sonuçlar alabilmek düşünülen tedbirlerin verimliliğine ve uygulamadaki hıza bağlıdır. 1964 yılının birinci yarısını bitirirken Türkiyenin en önemli problemlerinden birisinin ihracat problemi olduğu açıkça görülmektedir.

İhracatı geliştirmek için yapılan çabalar olumlu sonuçlar alınacak nitelikte midir? Uzun süreli olarak düşünülürse bu sorunun cevabı «evet» olamaz. Çünkü, şimdilik, bir yandan tarımsal ürünler ihracatımızın seviyesini düşürmemek için müsait iklim şartları gözünüyor, diğer yandan bazı özel araçların ihracatı köstekleyici yöndeki kural bözucu geleneksel oyunları ile uğraşyoruz. Endüstriyel ürünler ihracatı için yaptığımız da ne bulursak ihraç etme çabasıdır. Bunlar ise uzun süreli tedbirler olamaz. Oysaki Türkiyenin uzun süreli bir ihracat politikasına ihtiyacı vardır. Bu politika, ulusal bünyemize uygun gerçekçi bir politika olma zorunluğundadır. Bu zorunluğu yaratan sebepler 23 Mart 1964 tarihinde Cenevrede 123 ulusun 1.500 delegeşi ile toplanan «Dünya Kalkınma ve Ticaret Konferansı»nda bütün açıklığı ile ortaya konulmuştur. Türkiye kendi ulusal çıkarları bakımından bu Konferansta doğu ve batı ülkelerinde beliren eğilimleri ve varılan sonuçları iyice izlemiş ve değerlendirebilmiş midir? Asya ve Afrika ülkelerinin, iki yıl önce, Kahirede yaptıkları toplantıda ortaya koydukları problemler ne derecede değerlendirilmiş ise, öyle sanıyoruz ki, Cenevre Konferansının vardığı sonuçlar da aynı ihmale uğramaktadır. Bu demektirki, dünya politikasını izlemiyen ve dünya pazarlarındaki uzun süreli eğilimleri değerlendirmekte geciken bir ulusal ihracat politikasının başarı şansı da zayıf olacaktır.

AYIN EKONOMİK OLAYLARI

XVI Türkiye Ticaret Odaları Sanayi Odaları ve Ticaret Borsaları Birliği Genel Kurulu 30-31 Mayıs tarihinde, Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde muhtelif vilâyetlerden gelen 420 delegenin iştirakiyle toplanmıştır. Kongrede açılışı müteakip Ticaret Bakanı Fennî İslimyeli de bir konuşma yapmıştır. Bilâhère, söz alan delegeler Birlik faaliyetleri üzerinde durmuşlar, tenkit ve yeni devre için temennilerde bulunmuşlardır. Sirasile; Banka kredileri ve faizler, ithalat ve ihracatı tahdit eden formaliteler. sergi ve fuarların önemi, iç ticaret mevzuu ile ilgili muhtelif sanayi problemlerimiz, yeni vergi kanunları üzerinde görüşler, işçi ve işveren münasebetleri, turizm, toprak reformu, balıkçılık ve hayvancılığın inkişafı, resmî sektörle münasebet gibi ana mevzular yanında basının tutumu ve son siyasî cereyanların iş hayatına olan tesirleri üzerinde durulmuş tavsiye ve temennilerde ublunulmuştur.

Yeni Yönetim kuruluna : Nuri Cirit-oğlu, Sırrı Enver Batu, Mustafa Kapuz, Şevket Filibeli, Mehmet Ortaer, Sakıp Sabancı, Cengiz Balkan, Ali Altınordu, Raşit Özсарuhan seçilmişlerdir.

Türkiye Hayvancılık Endüstrisi Kongresi

3. Haziran. 1964 günü Ankara Dil ve Tarih Coğrafya fakültesinde başladı. 3 gün devam eden kongrede iç ve dış pazarlama mevzuları pazarlama tesisleri ile Hayvancılık endüstrisinin muhtelif Yurt içi sanayi müesseseleri arasındaki münasebeti göz önünde tutularak alınması gereken tedbirler görüşüldü. Toplantı Odalar Birliği Umumî Kâtibi Berin Beydağı'nın kongre neticelerini ilgili mercilere ulaştıracağını bildiren konuşmasıyla 6. Haziran 1964 günü sona erdi.

İkinci Üzüm Kongresi

15. Haziran. 1964 pazartesi günü Münih'te toplandı. 3 ay evvel Roma'da yapılan toplantının devamı mahiyetinde olan kongrede genel olarak, imzalanacak yeni anlaşmanın metni görüşüldü.

Münih'teki toplantıya İran, Amerika, İspanya ve Güney Amerika da birer müşahit göndermişlerdir.

VI. Sanayi Kongresi

Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesinde Başbakan İsmet İnönü'nün 15. Haziran. 1964 günü yaptığı konuşma ile açıldı ve 17. Haziran. 1964 tarihine kadar devam etti. Olgun bir hava içinde üç gün süren bu kongrede sanayimizin çeşitli problemleri görüşüldü. Müzâkereler Sanayi Bakanı Muammer Ertemin kongrenin memleket sanayi'ine sağladığı faydaları belirten konuşmasıyla son buldu.

İhracatta formalitelerin azaltılmasına dair 10. Haziran. 1964 tarihinde Ticaret Bakanlığında istişari bir toplantı yapılmıştır. Toplantının açılışı münasebetiyle bir konuşma yapan Ticaret Bakanı Fennî İslimyeli, ihracatı tam bir serbestiye ulaştırmak amacıyla çalışmalar yapıldığını belirtmiştir.

Batı Almanyanın Türkiye'ye yardımı : Türkiye ile B. Almanya arasında 1964 yılına ait olmak üzere 360 milyon T.L. lık malî yardım anlaşması imzalandı. B. Almanya bu yardımı, İktisadî, İşbirliği ve Kalkınma Teşkilâtı (OCDE) camiasında bulunan Türkiye'ye, yardım konsorsiyonunun bir üyesi olarak yapmaktadır.

Türkiye'ye Yardım Konsorsiyomu toplantısı

24. Haziran. 1964 tarihinde Pariste yapılacaktır. Bu toplantıya memleketimizi temsilen halen Pariste bulunan Maliye Bakanlığı Müsteşarı Memduh Aytür iştirak edecektir. Toplantıda, memleketimizi ziyareti sırasında Von Mongold'un intibaları ile B.I.A.C. nin Türkiyede yabancı sermayenin teşviki mevzuunda hazırladığı rapora karşılık Odalar Birliğince tanzim edilen rapor görüşülecektir.

B. Almanya Gümrükleri İndiriliyor :

1. Temmuz. 1964 tarihinde yürürlüğe konacak ithal mallarında gümrük indirimi keyfiyeti, hali hazır Ortak Pazar memleketleri Dış Gümrük tarifesinde yüksek bulunan gümrük hadleriyle ilgilidir.

Başyazı

PLÂN VE BUHRAN

Semsettin GÜLER

Politik olayların Hükûmeti en çok uğraştığı şu günlerde; aynı makamların, Türk Ekonomisindeki durgunluğun önlenmesi yönünden çareler aradığını öğrenmiş bulunuyoruz. Kamu oyu bakımından birincisinin üzücü olduğu kadar, ikincisinin sevindirici etkisi açıktır.

Ekonomimizde son zamanlarda görülen durgunluk ve toplam talep hızındaki düşüşler, memleketimizi deflasyonist baskı altına almış ve ticarî alanda iflâs olayları ile, piyasadaki senet protestolarının artışı özel sektörü haklı düşüncelere ve kaygılara doğru yürütmeye başlamıştır.

İçinde bulunduğumuz bu durumun nedenleri ve giderme çareleri her ilgilinin birarada düşündüğü ve sorduğu sorular olmuştur.

Gerçekten, Türk Ekonomisi bugün, yeni bir çağın ve dereceli (Graduelle) bünye değişikliğinin eşliğinde bulunmaktadır. Beklediğimiz yeni gelişmeler, eski tecrübelerle dayanarak, çare bulunamaz karakterde olabilir. Fakat yeni gidişler ekonomik hayatımızı bir kaç yönden yavaş yavaş baskısı altına almış bulunmaktadır. Bu gidişler arasında «Müşterek Pazar», «Beş yıllık Plân», «Sermaye ve Emek Münasebeti» gibi bir kaçını sayabiliriz. Bunlarla çalışma sahaları ve metodları değişmekte, sosyal hayatta yeni yeni haklar ve mes'uliyetler doğmaktadır. Maddî ve manevî dünyası değişen ferdin, kurulmakta olan yeni düzen içinde, yerini belli edememesinden de psikolojik rahatsızlıklar doğmakta bu da sonunda ekonomimizi etkisi altında bulundurmaktadır.

Memleketimizde ekonomimize yeni bir yapı (Constitution) kazandıracak olan reform tasarıları ve Beş yıllık Plân hazırlanırken halk yeteri kadar uyarılmamış ve moral gücü pekiştirilmemiştir. Yani Henry C. Carey'in yüz yıl önceki «Her şey kendi haline bırakılırsa, tabiat en iyi yolu bulur» diye anlatabileceğimiz (Romantik Optimisme) metodu na terk edilmiştir.

Halbuki Türk Ekonomisi, Devletle özel teşebbüsü birlikte benimse-

yen (Karma Sistem) e doğru yöneldiğine ve plân da; düzenli ve sürekli ekonomik gelişmeyi sağlamak, istihsal kollarında prodüktiviteyi arttırmak için zaruri bulunan sosyal ve ekonomik alt yapıyı kurmak ve bununla ilgili kamu yatırımlarının yapılmasını sağlamak, özel teşebbüs yatırımlarına zemin hazırlayıp onlara yol göstermek gibi uzun vadeli olduğuna göre, Devletle ferdin sıkı bir işbirliği kurması gerekirdi. Aksine ferdin uyarılmamış olması yüzünden, Millî Ekonomimiz de kendisinden beklenen faydayı yeteri kadar sağlayamamış ve Hükümet de Reform Kanunlarını çıkarabilmek için gerekli ortama yaklaşacağı yerde bu ortamdan uzaklaşakalmıştır.

Biliyoruz ki plânlı ekonomimizin finansmanı başka bir yönden de (Dış Yardım) lara bağlıdır. Üzülerek işaret edelimki, yapılacak dış yardımın umulan tempo ile gelişmediği ve bu yardımların Reform Tasarılarının kabulüne bağlı bulunduğu dair duyduklarımız eğer doğru ise, bunda kusurlu olan yardımı yapacak olanlar değil, alacak olan bizleriz.

Ekonomimizi ilgilendiren Reform Kanunları çıkmadıkça ve kazançların arttırılmasının her alanda prodüktiviteyi arttırmaya bağlı olduğu halka öğretilmedikçe, Türk Ekonomisini maruz kaldığı yeni çağın bünye değişikliği karşısında sağlam bir düzene sokmak kolay olmayacaktır. Çünkü Millî Geliri düşük milletlerin, vergi ve buna benzer yollarla katlanacakları fedakârlık sınırlı olduğundan, kalkınmamızın hedefine ulaşması için her alanda randımanı arttırıcı (Çalışma Seferberliği) yapmamız zamanı gelmiş ve geçmektedir.

İşin aslına bakacak olursak Hükümet ve ilgililer Plânlı kalkınmada Dış Yardımlara fazla bel bağlamış ve iç finansmana yeteri kadar güvenmemiştir. Halbuki memleketimizde, eğitim ve sistemli çalışma yolu ile, ekonomik kalkınmamıza yararlı olacak bir yığın kaynak bulunmaktadır. Anadolu'nun küpe gömülü (Thésauriser) servetini, el sürülmemiş turizmini, tabiata bağlı toprağını, istihsale yönetilmemiş küçük tasarruf hesabını, kendisine saha arıyan ve halen harice kaçan işengen (inactif) işgücünü buna misal olarak verebiliriz.

Bunları harekete getirecek (Force Promoteur) Muharrik Kuvvet bulunmadıkça, bugünün yarım gayretleriyle sağladığımız fazla üretimi de artan nüfus tarafından tüketmeğe devam edeceğiz ve arkasından büyüyen dış ticaret açığını kapatmak için de, ithalâtı kısmak, vergileri arttırmak, iç istikrazlara başvurmak gibi durumu daha da ağırlaştıracak yollar üzerinde kafa yoracağız veya yağmur duasına çıkar gibi, dış yardım bekliyeceğiz.

ZİRAAT MI, SANAYİ Mİ?

Yazan: Prof. Dr. Zeyyat HATİBOĞLU

İktisadî kalkınmamızı gerçekleştirmek için sanayileşmemiz bir zarurettir. Bunun muhtelif sebepleri mevcuttur.

1 — Türkiyenin ziraî kaynakları mevcut ve artan nüfusumuzu besledikten sonra büyük bir artık (Surplus) temin etmeğe imkân verecek derecede bol değildir. Ziraatten temin edilen maddeler medenî insan ihtiyacının ancak küçük bir kısmını karşılar. Geri kalanlar sanayi mamulleridir. Ziraat imkânlarımız ve kaynaklarımız çok bol olsaydı ve büyük yatırımlara ihtiyaç kalmadan bunlardan istifade etmek mümkün bulunsaydı, bol bol elde edilen ziraî mahsullerin memleket ihtiyacını karşılayan kısmından daha fazlasını ihraç ederek lüzumlu sanayi maddelerini ithal etmek ve memleket halkının yaşama standardını yükseltmek mümkün olurdu. Mevcut tabii kaynaklarımızın bu karakterde olmadığı bugün bilinen bir hakikattir.

2 — Ziraî mahsullerin milletlerarası fiyatları yıllardan beri devamlı bir azalma göstermektedir. Bu umumî temayüle ilâve olarak emeğin prodüktivitesi sanayi sahasında ziraate nisbetle daha yüksektir. Diğer bir tabirle ziraatte çalışan nüfusun geliri sanayide çalışan nüfusa nisbetle çok daha düşüktür. Bu nisbî düşüklüğün muhtelif sebepleri var ise de (meselâ sanayide daha fazla makina kullanılması, daha modern organizasyon usullerinin tatbiki v.s.) değişmez bir temayül olarak sınaî gelirlerin ziraî gelirlerden daha yüksek bulunduğu bir hakikattir.

3 — Sanayi; çağdaş medeniyetin en zaruri ve değişmez bir unsurudur. Sanayi medeniyet getirir ifadesinde büyük bir hakikat payı vardır. Nitekim büyük insan kütlelerinin beraber yaşaması ancak sanayi bölgelerinde mümkün olmakta, bir çok kültür faaliyeti ancak insan kesafetinin fazla bulunduğu yerlerde imkân dahiline girmektedir. Diğer taraftan kültürün gelişmesi, iktisadî gelişme üzerinde çok müsbet tesirler yapar.

Türkiyenin sanayileşmesi lehinde 3 sebep ileri sürülmüştür. Bunlara daha bir çokları ilâve edilebilir ve sanayileşmenin zarureti belirtilebilir. O halde neden bütün gayretlerimizi sanayiye yöneltmiyor, halâ ziraat için çok büyük yatırımlar plânlıyoruz?

Madalyonun ters tarafına bakınca ziraatin ehemmiyeti ortaya çıkar.

Türkiyenin iktisadî gelişmesi için sanayileşmesi zaruretine inanıyorum. Fakat ne var ki, ziraatımız islâh edilmedikçe sanayileşmenin mümkün olamayacağı da çok ehemmiyetli bir gerçektir.

Bugün en büyük sanayi ülkelerinin iktisat tarihi tetkik edilince görülüyor ki sınaî gelişme ilk hızını bu memleketlerdeki ziraî gelişmeden almıştır. İktisadî gelişmenin en tabii seyri şu şekilde oluyor? Şu veya bu sebeple bir memlekette ziraî istihsal artıyor; ziraî istihsalde çalışan bir mikdar insan, ziraati terkettiği halde, ziraî istihsal memlekette yaşayan bütün insanları besleyebilecek seviyede kalıyor ve eski ziraat işçileri sanayi tesislerini kurup geliştirebiliyor.

Ziraî istihsal artışı sanayileşme bakımından iki mâna ifade eder.

1 — Sınaî yatırımların yapılabilmesi ve sanayide çalışan insanların gıda ihtiyacının karşılanabilmesi için ziraî istihsal ziraat nüfusunu besleyecek mikdarın üstünde bulunmalıdır.

2 — Ziraî gelirlerin artması çiftçilerin sanayi malları talebini artırır ve sanayiın gelişmesine imkân verir.

İktisat ilminin kurucularından olan Fizyokratların ziraate üstün bir ehemmiyet vermeleri düşüncesi çok doğrudur. Bütün iktisadî faaliyetin başlangıç noktası ziraat olduğu gibi, iktisadî gelişmeye hız kazandırabilecek iktisadî sektör keza ziraattir. Zira tekrar edelim sanayi sektöründe çalışan insanların asgarî geçimi için ziraat maddelerine ihtiyaç vardır.

Şu halde memleketimizin iktisadî gelişmesi için ilk yapılacak şey ziraî bir reform gerçekleştirerek ziraî istihsalimizi arttırmaktır. İstedigimiz kadar sanayi kuralım; eğer bunu besleyecek bir ziraat sektörü mevcut olmaz ise, sanayimiz kökü kurumuş bir ağaca benzer.

Bugün Türkiyenin karşılaştığı en zor problem ziraate istinat etmeyen bir sanayiın mevcudiyetidir. Eğer ziraatimizi geliştirmez isek sanayimiz yıkılmağa mahkûmdur. Bu sebeple ziraatimizi geliştirecek projelere (Meselâ Keban barajı ve bununla ilgili sulama tesisleri) büyük bir öncelik verilmesi şarttır.

Ziraat bir kere gelişsin, sanayiın gelişmesi hiç mesele değildir.

TÜRKİYE'DE TABİİ KAYNAKLARIN SINIRLARI

Doç. Dr. Kenan BULUTOĞLU

İngiliz tarihçisi Arnold Toynbee'nin bir tezi var (1). Ulusların tarihi, bir tehdit (meydan okuma) etkisi ile tehdidi savma tepkisinin işleyişi altında şekillenmiştir. Bu mekanizma sadece uluslar arasındaki ilintide değil, tabii kaynaklar ile onlardan geçimini sağlayan insan toplulukları arasındaki bağıntıda da yürürlüktedir. Bir toplumda alışılmış hayat düzeni herhangi bir yeni çaba gerekmeden sürdürülebilirse, tabiat meydan okumuyor demektir. Bu şartlar altında, geleneksel düzeni değiştirecek hiç bir yeni kuvvet ortaya çıkmaz ve ilerleme de görülmez. Buna karşılık, tabii şartların altında tam bir yenilgi ile ezilen bir toplumda da ilerleme görülemez. Pasifikin cennet adalarında, her zaman bahar olan iklimin insanlar üzerinde kamçılayıcı bir etkisi yoktur; dolayısıyla insanlar, tabiata egemen olmayı sağlayacak aletleri keşfedip kullanmağa itilmezler. Tabiat olduğu gibi kabul edilir. Kutuplarda ise tabiatın insanlar üzerindeki baskısı, altından kalkılamayacak kadar kuvvetlidir, insanlar gene tabiatı bir veri olarak kabul etmek ona uymak zorundadırlar. Doğal ortamın yarattığı güçlükler, onların üstesinden gelecek bir insan gücünün harekete geçmesine, tabiatı değiştirmesine sebep olacak nitelikte ise, teknolojik ilerleme, giderek iktisadi ilerleme başlayabilir.

Huntington'da iktisadi gelişmenin iklimin etkisi altında olduğunu, sıcak tropik iklimlerde gelişme olmadığını ileri sürmüştür (2).

Aslında, meselenin bu yazarların yaptığı gibi basitleştirilmesi ve tek bir etkene indirgenmesi, bize her yerde geçerli bir izah şekli vermez. Fakat açık olarak bildiğimiz bir şey var: İktisadi ilerleme, insanların

---

(1) A. Study of History.

ihtiyaçlarını karşılamak için **tabiatı kullanma, onu kendi ihtiyaçlarına göre değiştirme** çabalarının başarısına bağlıdır. İnsanlık ilk çağlardan beri bu çabası içinde, teknolojiyi ilerletmektedir. Ancak tabiatı sömürmek için bulunan tekniklerin ilerletilme derecesi üzerinde, tabiat şartlarının etkisinin nasıl olduğu hakkında pek kesin şeyler söyleyemeyiz. Ama teknoloji şartları belli bir seviyede iken, tabii kaynakların bolluğunun ya da kıtlığının, elde edilecek sonuç üzerinde çok önemli bir etkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Tabii Kaynakların Önemi :

Eski devirlerde, ülkelerin zenginlikleri topraklarının yüzölçümü ile ölçülürdü. Bir devletin güçlenmesi, sınırlarının yayılması şeklinde anlaşıyordu. Doğrusu ilkel ekonomilerde bu anlayış bir dereceye kadar doğrudur. Çünkü sanayileşme gerçekleşmemişse toplam üretimde, tarımın ve madenlerin payı çok yüksektir, dolayısıyla bir ülkenin zenginliklerinin artması, sahip olduğu toprakların yüzölçümü ile yakın bir bağlantı gösterir. Oysa bugün bu bağ zayıflamıştır. Çok dar tabii kaynaklar üzerinde, teknolojik ilerleme sayesinde büyük üretim kapasitelerinin kurulduğunu görüyoruz, (Japonya, Almanya, Hollanda v.s.). Bununla beraber bir ülkenin gelişme imkânları bakımından, tabii kaynaklarının bolluğu veya kıtlığı gene de çok önemli bir etkidir.

Tabii kaynaklar (2) bir ülkenin ekonomisi için şu bakımlardan önemlidir: tarımsal üretim, enerji ve her çeşit maden çıkarılması, ulaştırma. Tarımsal üretim de, ya doğrudan doğruya insanların beslenmesi için veya sanayi ham maddesi olarak kullanılır. Az gelişmiş ülkelerde tarımsal üretim, artan nüfusun beslenmesi için olduğu kadar, yabancı ülkelere «**yapılmış maddeleri**» getirmek için de önemlidir. Gerçekten bu ülkelerde, nüfusun beslenmesi geniş ölçüde yerli besine dayandığı gibi, ithalâtın yapılabilmesi de daha çok tarım ürünlerinin (sanayi ham maddesi ve besin) ve çıkarılmış madenlerin satılması sayesinde mümkün olmaktadır. Ayrıca az gelişmiş ülkelerde sanayileşme ilerledikçe, tarımdan ham madde talebi de artacaktır (3)

- (2) Bir üretim etkeni olarak tabii kaynakları, sermayeden ayırmak, bazan çok güçtür. Çoğu hallerde tabii kaynakları üretime elverişli hale sokmak için değerlendirmek gereklidir. Bu değerlendirme çalışmaları (tarla açmak, maden kuyusu kazmak v.s.) yatırım, böylece tabiata katılan değer de sermayedir.
- (3) Sanayi ham maddesi olan tarım ürünleri yerine, teknolojik ilerleme sayesinde, yapaylarının ikame edilebilmesi bu talebi zayıflatabilmektedir, (yapay ip-lik, kauçuk v.s.). Ancak bu imkân az gelişmiş ülkelerde gelişmeyi kolaylaştıracak yerde, çoğu kere zorlaştırılmaktadır. Çünkü bu buluşlar sayesinde, sanayileşmiş ülkelerin az gelişmişlerden ham madde ithalâtı büsbütün azalmaktadır.

Tabiat Kaynakları Arzı :

Tabiat, statik yani değişmeyen bir üretim etkenidir. Türkiye için tabiat kaynaklarının seviyesi bellidir ve değişmez. Artık eski devirlerde olduğu gibi «fütühat» yolu ile veya, yeni sömürgeler bularak dünya kaynaklarından bize düşmüş olan payı artırmamıza imkân yoktur. Almanya'da nazilerin «Lebensraum» yani «yaşama alanı» dedikleri politika, bugün en güçlü devletler tarafından bile açıkça ortaya atılmamakta, uygulaması da gene uluslararası savunma dayanışmaları sayesinde, hemen hemen imkânsızlaşmaktadır.

Tabii kaynakların siyasi sınırlar genişletilmeden artırılması, ancak yeni kaynakların keşfedilmesi ve coğrafi sınırın genişletilmesi ile mümkündür. Yeni kaynakların keşfedilmesi, daha çok maden, petrol ve tabii gaz gibi enerji kaynaklarının bulunup sömürülmeye başlanması demektir. Bunu başarmak için de, bazan maliyetleri çok yüksek olan araştırma yatırımları yapmak şarttır.

«Coğrafi sınırın» (4) genişletilmesine gelince, bu daha çok nüfus artışına ve bir dereceye kadar da temel yatırımların (yol, kanal, baraj, liman) yapılmasına bağlıdır. Yol, liman yapılması bir bölgeyi büyük pazarlara bağlayabilir, giderek o bölgede ekilen alanı birdenbire artırabilir. Baraj yapılması, teknolojinin yayılması da, o zamana kadar kullanılan toprakların ekime açılmasına sebep olabilir.

Türkiye'de coğrafi sınır, yani kullanılan topraklar daha da genişletilebilir mi? Biliyoruz ki A.B.D. de nüfus arttıkça, Batıya göç, coğrafi sınırı devamlı olarak Batıya doğru kaydırmış, bir çok bereketli toprakları ekime açmış, değerlendirilmiştir. Avustralya, Kanada, Afrika ve Güney Amerika'nın bir çok ülkelerinde coğrafi sınırın genişletilmesi imkânları halâ çok büyüktür. Oysa Türkiye'nin hemen her köşesine asırlardan beri insanlar yerleşmiş, geçimleri için toprağı kullanmışlardır. İkinci Dünya savaşından sonraki dönemde, artık insan eli değmemiş son deltalar da tutulmuştur. Dolaylı üretim alanları da (yani otlaklar) özellikle 1950-53 arasında hızla ekime açılmış, ormanlardan tarla açılması hızlanmıştır. Bununla beraber Türkiye'de gene de tabiat kaynakları sınırlarını, temel sabit sermaye yatırımları yaparak genişletmek mümkündür. Büyük pazarlara uzaklığı yüzünden hiç işletilmeyen ya da gerektiğı gibi işletilmeyen topraklar, ulaştırma şebekesine yapılacak

(4) Coğrafi sınır ile, toprağın insanlarca doğrudan (ekimle), ya da dolaylı olarak (hayvan otlatarak) kullanılan kısmının sınırlarını kastediyoruz.

yatırımlarla tüketim merkezlerine bağlanabilirler. Türkiye'nin özellikle Doğu, Güney Doğu bölgelerinde bu çeşit kullanılmayan kaynaklar vardır. Sulama şebekesinin kurulması, kuru tarım altında olan önemli bir yüzölçümünün sulu ekime sokulmasına imkân verecektir.

Türkiye'de tabii kaynaklar:

Bir ülkede tabii kaynaklar ile onları kullanan nüfus arasında üretim bakımından «optimum» bir bağıntı vardır. Bilgi seviyesi, çalışan adam başına düşen sermaye değişmemek şartı ile, adam başına en yüksek üretimin elde edildiği nüfus miktarı, o ülke için en uygun (optimum) nüfustur. Nüfus arttıkça adam başına üretim nüfustan daha hızlı artıyorsa, henüz nüfus optimumuna ulaşılmamış demektir. Eğer üretimdeki artış nüfustaki artışın gerisinde kalıyorsa nüfus optimumu aşılmış demektir (5).

Türkiye'de bütün göstergeler, tarımla uğraşan nüfusun optimum seviyeyi aşmış olduğunu ortaya koymaktadır. Adam başına düşen sermayede artış yapılmadıkça, nüfusun artması üretimde ancak daha düşük oranda artışlar sağlayabilmektedir.

Aşağıdaki tabloda, Türkiye'de ekilen toprakların son on yıldaki gelişmesi gösterilmiştir:

Yıl	Türkiye'de Ekilen Topraklar			
	Ekilen topraklar (Nadas dahil)* Bin hektar	Türkiye yüzeyinin yüzdesi olarak ekili topraklar	100 çiftçiye düşen ekilen toprak	Hektar başına hububat verimi
		%		
1935	.....	.....	180	.....
1944	12,984	16,7	176	.....
1950	14,542	18,7	162	942
1955	18,812	24,2	.....	1,295
1956	22,453	28,8	244	955
1960	23,264	29,9	.....	1,175

* Nadasa bırakılan topraklar ekili toprakların yaklaşık olarak 1/3'ü kadardır.

Kaynak: Kalkınma planı, Haluk Cillov, Türkiye'de Nüfus Kesafeti, İktisat ve Maliye Mecmuası, Nisan 1962, S. 22.

Tabloda da görüldüğü gibi, savaştan sonraki dönemde ekilen topraklar yüzölçümü bir ara (1950-53) otlaklar aleyhine olarak çok hızlı

(5) Nüfus optimumu hakkında daha kesin bir açıklama için «ek»e bakınız.

bir artış göstermiş, fakat ondan sonra ekilebilir toprakların sınırına ulaşılmıştır. Tarım ürünlerindeki atışlar da ancak ekilen topraklardaki genişlemeye ayak uydurmuş, hektar başına verimde bir artış kaydedilememiştir. Bundan sonra ekilebilir toprakları daha da genişletmek mümkün olmadığına hatta bu alanın daraltılması tavsiye edildiğine göre, tarımsal üretimin artırılması ancak (daha fazla yatırım ve gübreleme sayesinde) hektar başına verimin artırılması yolu ile mümkün olacaktır. Ayrıca 1950-53 döneminde aşırı bir şekilde ortaklardan açılan alanları dikkate almazsak, tarım kesiminde nüfus yoğunluğunun artmakta olduğu da tabloda görülmektedir.

Bu yoğunluğun ne kadar yüksek olduğunu belirtmek için, sanayileşmiş ülkelerde çiftçi başına düşen toprağın Türkiye'den çok daha fazla olduğuna işaret edelim. 1959 yılında, 100 çiftçiye İtalya'da 248, Yunanistan'da 270, Fransa'da 426, İngilterede 456, A.B.D. de 2568 hektar düşmektedir. Eğer nadasa bırakılan toprakları hesaba katmazsak, Türkiye'de 100 çiftçiye sadece 170 hektar ekili toprak düşmektedir (6). Bu da, Türk çiftçilerinin büyük çoğunluğunun niçin geçim ekonomisini aşamadığını, piyasaya sürülebilir bir fazla yaratamadığını çok iyi gösterir.

Dedik ki, ekilebilir toprakları genişletmek bir yana, Türkiye'de bugün, ekilmesi uygun olandan çok daha geniş bir yüzölçümünün ekilmekte olduğu tesbit edilmiştir (7). Öyle ki bir yandan otlak olarak tutulması gereken topraklar ekilmiş, bu da toprak örtüsünün zayıflamasına, hatta yer yer çölleşmesine sebep olmuştur. Bir yandan da, ormanlık bölgelerde nüfus artışı, ormanların kesilerek ya da yakılarak tarla haline getirilmesine sebep olmuştur. Böylece yarım asırdan fazla bir zamanda meydana gelen orman serveti, bir kaç yılda tahrip edildiği gibi, ormanlık yamaçların dibinde asırlar süresi içinde oluşan toprak örtüsü de bir kaç yılda akıp yerini taşlara, kayalara bırakmıştır.

Tarım kesiminde artan nüfus basıncı tabiat kaynaklarının yıpratıcı bir şekilde kullanılmasına, bu kaynakların muhafaza edilemeyip geniş ölçüde yok edilmesine, tüketilmesine sebep olmaktadır (depletion). Böylece gelecek kuşakların yararlanması için hazır tutulması gereken tabii kaynaklar (toprak örtüsü, orman) azalmaktadır. Türkiye için toprak koruma ve ormanlaştırma, şimdiki nesillerin olduğu

(6) H. Cillov: Türkiyede Nüfus Kesafeti, İktisat ve Maliye Mecmuası Nisan 1962.

(7) Baade Raporu.

kadar, hatta daha çok, gelecek nesillerin yararına yapılacak yatırımlardır.

Türkiye'de toprak kullanımında, tabii zenginliklerin yok edilmesine kadar varan bu aşırı kullanım yanısıra, bir çeşit «**eksik kullanım**» da dikkati çekmektedir. Bunun sebebi daha çok toprağın eşitsizce bölüşülmüş olmasına dayanır. Aşağıdaki tablo, Türkiye'deki ekilebilir toprakların bölüşümündeki eşitsizlik hakkında bir fikir verebilir.

**İşledikleri Alana Göre Çiftçi
Ailelerinin Sayısı :**

İşletme alanı (dönüm)	Aileler sayısı (bin)	Yüzdesi	İşlenen alan (bir hektar)	Yüzdesi
1 — 20	773	30.6	836	4.3
21 — 50	797	31.5	2.790	14.3
51 — 75	336	13.3	2.097	10.8
76 — 100	216	8.6	1.915	9.9
101 — 150	168	6.7	2.108	10.8
151 — 200	92	3.6	1.648	8.5
201 — 300	68	2.7	1.712	8.8
301 — 500	39	1.5	1.520	7.8
501 — 700	7	0.7	1.015	5.2
701 ve daha fazla	21	0.8	3.811	19.6

Kaynak: 1952 Sonbaharında yapılan anket.

Tablodan öğreniyoruz ki, işlenen toprakların beşte biri, tarımdan gelir elde eden ailelerin sadece % 0.8 ine aittir. İşlenen toprakların üçte biri, bu ailelerin sadece % 3 nün elindedir. Toprak mülkiyetinin bu kadar eşitsizce bölüşülmüş olması, Türkiye'de toprakların en yüksek üretimi verecek şekilde kullanılmasını da önlemektedir.

**Dönüm Başına Katma Değer
ve Toprak Rantı**

	Dönüm Başına Üretim değeri	Ortalama maliyet	Arazi rantı
Adana (sulu arazi) :			
Pamuk	250	168	82
Çeltik	375	352	23
Samsun (Kıraç arazi) :			
Mısır	80	57	23
Tütün	280	280	0

Kaynak: Bu rakamlar Gelir Vergisi Kanunu gereğince yapılmış ve Resmî Gazetede yayınlanmış olan verim tahminlerinden alınmıştır. Resmî Gazete: 5 Aralık 1961 ve 15 Aralık 1961.

Tablodan da anlaşıldığı gibi toprağı işlemeyip kiraya veren geniş toprak sahipleri daha çok kâr getirdiğı için yaygın (extensif) tarım türlerini tercih edecekler, daha çok emek alan millî gelire daha fazla değer katan, bu sebeple memleket yararına olan yoğun (intensif) tarım türlerine pek yanaşmıyacaklardır. Bu sebepten topraktan, bol nüfusun gerektirdiğı ürün alınmayacaktır.

Gerçi son yıllarda, baklagiller, sınaî bitkiler ve yağlı tohumlar gibi, hektar başına daha yüksek emek ve sermaye gerektiren dolayısıyla daha fazla katma değer yaratılan ürünlere ayrılan ekim alanında bir artış vardır. Ancak bu, ekilen alandaki genel artıştan pek hızlı olmamakta, dolayısıyla bu ürünlere ayrılan tarlaların genel ekiliş alanı içindeki payı pek artmamaktadır. Bunun sebebi, daha fazla emek arzını engelleyen yukarıda söylediğimiz mülkiyet dağılışı etkeninden başka, bir de yoğun tarım usullerine güvenin gerektirdiğı sermayenin bulunamamasıdır.

**Çeşitli Bitkilerin Ekiliş Alanları
(1000 hektar)**

	1946		1950		1956		1960	
Alanı (Nadas)								
Genel Ekiliş (Dahil)	13.093	(100)	14.542	(100)	22.453	(100)	23.264	(100)
Hububat	7.193	54.93	8.224	56.5	2.370	10.5	12.945	55.64
Baklagiller	357	2.72	427	2.93	508	2.26	564	2.42
Sınaî bitkiler	569	4.34	848	5.83	1.196	5.32	1.330	5.71
Yağlı tohumlar	350	2.67	726	4.99	988	4.40	941	4.04

Kaynak: H. Cillov: Türkiye Ekonomisi, İktisat Fakültesi yayınları, 1962, S. 175.

Türkiye'de Tarımsal Üretimin Önemi:

Yukarıda tarımsal üretimin, kalkınmak isteyen bir az gelişmiş ülkede neden önemli olduğuna kısaca temas etmiştik. Tarımsal üretimin artması, bir yandan gelişmenin başlaması ile artışı hızlanan ve gittikçe daha büyük bir kısmı sanayi kesiminde çalışmaya başlayan nüfusun beslenmesi için, bir yandan da yeni kurulan sanayiinin ham madde ihtiyacını karşılamak, dışarıdan getirtilecek makina ve aletlerin bedellerini ödeyebilmek için şarttır.

Ekilebilir topraklar sınırlı olduğuna göre, hem ihracat için, hem sanayi ham maddesi ve artan nüfusu besleyecek gıda maddesi olarak talebi artan tarım ürünlerinin artırılması, ancak hektar başına verimin artırılması ile başarılabilir. Besin maddeleri üretiminin (besin

maddelerini dışardan getirtmek için döviz ayrılmayacağına göre) en az nüfus artışı kadar hızlı artması, adam başına tüketilen kalori seviyesinin düşmemesi için şarttır. Gelişen sanayiye ham madde verebilmek için, önceden besin üretimi (meselâ buğday) yapan toprakların bir kısmını, sanayi ham maddesi üretimi için (meselâ pamuk) kullanmak gerekecektir.

Bu da besin üretimine ayrılmış ekim alanının daraltılması demektir. Topraklar daralırken besin maddeleri üretiminin artırılabilmesi, toprağın veriminin artırılmasıyla başarılabilir. Bu da hektar başına daha çok sermaye (sulama ve gübreleme) ve emek sarfedilmesini gerektirir. Öte yandan kalkınmanın gerektirdiği cihazlanmayı yapabilmek için dışardan alınacak makina ve aletlerin ödenebilmesi için, daha fazla ihracat (bu arada tarımsal ürün ihracı) yapmak şarttır. Bütün bu şartlar altında, kalkınmayı deneyen az gelişmiş bir ülkede adam başına kalori tüketimini artırmak son derece güç bir iştir. Adam başına tüketilen toplam kalori içinde de, ekmek, unlu maddeler gibi karbonhidratlı ucuz maddelerden, et balık, süt gibi proteinli pahalı besin maddelerine geçişin sağlanması ise büsbütün güçtür. Bunun yapılabilmesi için, bir yandan tarımdaki gizli işsizler sanayiye aktarılmalı, bir yandan da besin üretilen toprakların verimi, ihracat ihtiyaçlarını karşıladıktan başka, adam başına kalori tüketimini artıracak şekilde yükseltilmelidir.

Türkiye'de son on yılda tarımsal üretimin artışı, böyle hızlı bir kalkınmanın gereklerine uyacak nitelikte değildir. Aşağıdaki tablo Cumhuriyet döneminde tarımsal üretimin artış hızlarını göstermektedir (8).

Tarımsal Üretim Artışı Hızları

Dönemler	Tarımsal üretim
1928 — 1940	+ % 3.76
1941 — 1948	— % 0.27
1948 — 1953	+ % 8.40
1953 — 1962	+ % 2.92
Bütün dönem 1928 — 1962	+ % 2.90

- (8) Büyüme hızları şu formüle uyularak hesaplanmıştır: $A = B(1+t)^n$ Burada A dönemin ilk yılındaki üretim seviyesi, B son yıldaki üretim seviyesi n yıl sayısı, t de olarak büyüme hızıdır. Tarımsal üretim üçer yıllık ortalamalar olarak alınmıştır. 1958 den itibaren DPT tahminleri alınmıştır.

Tarımsal üretimde 1950 — 53 dönemindeki olağanüstü artışın önemli bir hesaplama hatası payı taşıdığı kuvvetli bir ihtimaldir (9). Zaten bu dönemdeki üretim artışının dayandığı ana sebep ekim alanının genişletilmiş olmasıdır. 1954 den itibaren Türkiye’de hızlı şehirleşme karşısında gıda maddesi açığı iyice ortaya çıkmıştır. Bir yandan tarım ürünleri ihracatı azalmaya başlamış bir yandan da, besin maddeleri fiatı hızla artmaya başlamıştır. Artan nüfus karşısında 1955 yılından 1960 a kadar Türkiye’de üretilenden adam başına düşen kalori tutarı artış göstermemiş, hatta azalmıştır.

**Türkiyede Adam Başına
Kalori Tutarı**

	1955	1956	1957	1958	1959	1960	1961	1962
Toplam Kalori	2740	2800	2800	2850	2818	2814	2827	2898
PL. 480'den	-54	-47	-255	-1683	-77	-128	-308	-334
Türkiye. de üretilenden	2686	2753	2515	2682	2741	2686	2519	2564

Türkiye sanayileşme sırasında çok daha kalabalık bir nüfusu, tarımda çalışan daha az sayıda (ya da hiç değilse aynı sayıda) insan gücünün yapacağı üretim ile beslemek, bunun yanı sıra da, hem sanayiye daha fazla ham madde vermek hem de ihracatı artırmak zorunda-

**Gıda Maddesi Net İhracatımızın
Seyri**

	İhracat	İthalat	Net besin ihracatı
1952	155.0	13.2	141.8
1953	154.2	13.5	140.7
1954	141.7	15.4	126.3
1955	109.5	41.5	68.0
1956	112.5	27.2	95.3
1957	96.0	61.0	35.0
1958	86.7	32.6	54.1
1959	144.2	37.4	106.8
1960	140.2	30.2	110.0
1961	137.9	73.8	64.1

Kaynak: FAO, Annuaires Statistiques

(9) Bu hata hakkındaki deliller, Hollandalı Profesör E. de Vries'in Dünya Bankasına verdiği bir raporda etraflı bir şekilde sıralanmıştır.

dır. Bunların başarılabilmesi, tarım için çok ciddi tedbirlerin alınmasını, büyük yatırımlar yapılmasını gerektirmektedir (10).

18. sahifedeki tabloda görülüyor ki Türkiye'nin net besin maddesi ihracatı, uzun erimde sürekli bir azalma eğilimi göstermektedir. 1952 — 1957 döneminde bu azalma çok düzenli bir şekilde ve son yıllarda hızlanarak devam etmiştir. Net besin ihracatı, 1958 deki istikrar tedbirleri ve paramızın değerinin düşürülmesi (devaluation) sayesinde tekrar bir artış göstermiş, fakat sonra tekrar azalmağa başlamıştır. Dikkatinizi çeken nokta, gıda maddeleri ihracatındaki azalmanın, enflasyonun seyrine ve istikrar politikasına bağlı olarak, gıda maddeleri ithalâtına kıyasla daha fazla oynama göstermekte oluşudur. Türkiye'nin dışarıdan gittikçe fazla besin maddesi getirttiği ve daha az besin maddesi ihraç ettiği bu tabloda açıkça gözükmektedir.

Türkiye'de Madenler:

Bazı az gelişmiş ülkeler, bütün iktisadi kalkınma meselelerini çözümlenecek zenginlikte maden kaynaklarına (özellikle petrole) sahiptir. ler, buna rağmen toplum kuruluşu ve başka sebeplerden ötürü kalkınma yoluna giremezler. Bu ülkeler, maden kaynaklarını tüketerek, bu gün için belli bir yaşama seviyesini tutturmaktadırlar. Fakat ileride bu kaynakların büsbütün tükenmesi ya da dünya ticaretinde önemlerinin azalması, onları bugünkünden çok daha büyük bir fakirlik içine atabilecektir.

Türkiye varlık içinde yokluktan kıvranan bu ülkelerden değildir; Türkiye'nin madenlerinin büyük bir kısmı asırlardan beri sömürülmektedir. Yurdumuzda Etilerden beri işletilen madenler vardır. Petrol damarları, diğer Orta Doğu ülkelerine kıyasla, daha fakirdir. Bununla beraber Türkiye'de bulunmuş olan petrol kaynaklarının işletilebilmesi bazı engellerle karşılaşmaktadır. Petrol alanlarında arama izni alan şirketlerin pek çoğu, diğer ülkelerde de arama yapan veya petrol işleten ülkelerdir. Dünya petrol piyasasında fiyatlar karşısında üretim fazlası bulunduğu için, (yani bugünkü fiyatlara göre üretilen petrolün hepsine sürüm bulmak güç olduğundan), petrol şirketleri ilk önce

---

(10) Gıda maddelerine olan talebin gelir elâstikliğinin zayıf olması, tarımdaki azalan verimlerin yarattığı güçlükleri biraz hafifletmektedir. Ayrıca tarımdan alınan sanayi ham maddeleri yerine, sanayi ve yapay ikamelerinin üretilmesi de, tarımda azalan verimlerin yarattığı güçlüğü bir dereceye kadar hafifletmektedir.

en düşük maliyetle petrol çıkardıkları yatakları tüketmek eğilimindedirler. Bu sebeple, Türkiye’de yabancı işletmelerin araştırmaları çoğu kere gevşek gitmekte, bulunan damarların işletilmesinde isteksizlik gösterilmektedir. Şimdiye kadar Türkiye’de çıkarılan petrolün büyük bir kısmı bir devlet şirketi olan Türkiye Petrolleri A. O. tarafından bulunmuş ve işletilmiştir.

Bununla beraber Türkiye’de ağır sanayii destekleyecek maden yatakları (kömür, demir, bakır) yetecek kadar, hatta bazılarında ihraç edilecek kadar vardır. Madenlerin işletilmesinde kaynakların devamını sağlayacak tedbir söz konusu değildir. Genellikle yataklar ne kadar çabuk işletilir, çıkarma ne kadar yüksek seviyede tutulursa (satış maliyetini kurtarmak şartıyla) o kadar iyidir. Bütün mesele eldeki madenlerin işletilmesi sırasında, yeni madenlerin araştırılma ve işletmeye açılma yatırımlarının yapılmasıdır.

Ulaştırma Alanı Olarak Tabiat:

Bazı ülkelerde tabiat, çeşitli bölgeler arasında ulaştırma yapılabilmesi için çok elverişlidir. Düzlükler, ulaştırma yapmaya elverişli nehirler, denizlerle çevrilmiş olma, ulaştırma bakımından tabiatın sağladığı kolaylıklardır. Buna karşılık bazı ülkelerde de, bölgeler aşılması güç sıradağlarla bölünmüştür. Bu durumda, çeşitli bölgelerdeki iktisadî hayatı birbirine bağlamak için, çok pahalı ulaştırma yatırımları yapmak gereklidir.

Türkiye’nin denizlerle çevrilmiş olması, ulaştırma bakımından önemli kolaylıklar sağlayan bir coğrafi durumdur. Buna karşılık Anadoluda bir çok bölgeler sıradağlarla birbirinden ayrılmıştır. İktisadî merkezler arasında mesafeler çok büyüktür. Bu merkezleri birbirine bağlamanın maliyeti çok yüksek olduğu gibi, bu yapıldığı takdirde de, bölgeler arasında büyük bir trafik akımı doğmamaktadır. Köylere yapılan yolların da iktisadî verimi zayıf olmaktadır. Çünkü köyler, çoğu yerlerde yalnızca en az geçim ekonomisi içindedir; pazara çıkarılıp satılacak önemli bir üretimde bulunmamakta, dolayısıyla de pazardan çok az şey satın alabilmektedirler.

Türkiye’de sanayi işletmeleri (devlet işletmeleri hariç), ham madde sağladıkları bölgelere değil de, daha çok piyasaya ve ithalât, ihracat merkezlerine yakın olarak (yani büyük şehirlere) kurulmaktadır. Bu da, sanayie ham madde üretimi yapmayan köylerin piyasa ekonomisine bağlanmasını güçleştirmektedir. Geçim ekonomisinde kalmış köylere ulaştırma yatırımı yapmanın verimi de büyük olmamaktadır.

YABANCI ÜLKELERE TÜRK İŞÇİ AKINININ SEBEPLERİ, SINIRLARI VE MUHTEMEL SONUÇLARI

DR. NURİ KARACAN

Bu makalenin amacı yabancı ülkelere Türk işçi akınının sebeplerini, sınırlarını ve muhtemel sonuçlarını araştırmaktır. Türk işçisi niçin yabancı ülkelere akıyor? İlkönce bu sorunun cevabını vermeye çalışalım.

Fertler asgari çaba ile azami mal ve hizmet istihlak etmek isterler; ne kadar mal ve hizmet istihlak ederlerse o kadar mutlu olurlar. Yine, fertler (veya bir istihsal amili olarak emek) ne kadar fazla sermaye ve tabii kaynaklarla istihsale katılırsa o kadar fazla mal ve hizmet istihlak edebilirler. Demek ki işçinin daha mutlu olması daha fazla istihlak etmesine, daha fazla istihlak etmesi daha fazla istihsal etmesine, daha fazla istihsal etmesi (verimin artması) birlikte istihsale katıldığı tabii kaynak ve sermayenin fazla olmasına bağlıdır. Tarih boyunca toplumlar daha ziyade tabii kaynaklar peşinde koşmuşlar, daha fazla istihlak edip daha mutlu olmak için, kavim halinde, tabii kaynakları bol ve bereketli ülkelere göçmüşler, ya da tabii kaynakları bol ülkeleri elde etmek için emperyalist savaflara girişmişlerdir. Fakat günümüzde gerek toplu göçler, gerek emperyalist savaflar fazlasıyla sınırlanmıştır. Günümüzde daha fazla görülen, sermayesi daha bol bölgelere ve iş kollarına akındır. Bunun en tipik misalleri köyden şehire akın, ve az gelişmiş ülkelerden çok gelişmiş ülkelere akındır.

Tarım ve sanayi bir bakıma köyle şehirin sınırını çizer. Tarım köylerde, sanayi şehirlerde toplanmıştır. Sanayi tarıma nazaran daha fazla sermaye kullanır, bunun sonucu olarak sanayide emeğin verimi ziraate nazaran daha büyüktür. Bir ülke geliştikçe sanayi kesimi diğer kesimlere nazaran daha fazla büyür, ve tarım işçisinin daha verimli olduğu sanayi kesimine akması tabii bir şey olur. Köyde tarım, şehirde sanayi

hakim olduğuna göre, bu akım kendini köyden şehire akın halinde gösterir. Demekki günümüz Türkiyesinde köyden şehire akını sermaye unsuruyla, veya daha kesin bir terimle işçi başına sermaye unsuruyla açıklamak kabildir. Aynı şey iktisaden az gelişmiş ülkelerle çok gelişmiş ülkeler arasındaki emek akımını da açıklar. İktisaden az gelişmiş ülkelerde tarım, çok gelişmiş ülkelerde sanayi hakimdir; yukardaki düşünüş şeklimize de uygun olarak, gelişmiş ülkelerde emek başına sermaye gelişmemiş ülkelere nazaran daha büyüktür (zaten birinin gelişmiş, diğerrinin gelişmemiş olmasının sebebi de budur.) Öyleyse her iki ülke de sınırlarını açarsa, az gelişmiş ülkelerde emeğin daha büyük sermayeye, yani gelişmiş ülkelere doğru akması beklenmelidir. İşte Türkiye iktisaden az gelişmiş bir ülkedir, ve Türkiyede emek gelişmiş ülkelere doğru akmaktadır. Demekki Türkiyeden işçi akımının sebebi, işçi başına sermayenin Türkiyede az, bazı ülkelerde çok olmasıdır.

Burada şöyle bir sual sorulabilir. Kavimlerin veya fertlerin daha bol tabii kaynaklar araması ve bunun için bir çaba göstermesi anlaşılabilir bir olaydır, çünkü tabii kaynakların nerede bol ve bereketli olduğu herkes tarafından bilinir. Fakat acaba kaç kişi köyden şehire, ya da kendi memleketinden başka bir ülkeye giderken, ayrıldığı ve gittiği iş kollarında emek başına sermaye miktarını kesin olarak bilmektedir? Bu suale verilecek cevap şudur. Pek muhtemelen hiç bir işçi bu konuda kesin bir fikre sahip değildir, hatta bunu düşünmesine de lüzum yoktur. İşçi sadece sermayenin nerede az, nerede çok olduğunu gösteren bir göstergeye bakmakla yetinebilir; bu da işçinin ayrıldığı ve gittiği iş kolundaki nisbi ücretlerdir. Eğer herhangi bir iş kolunda ücretler, işçinin çalıştığı işkolundaki ücrete nazaran daha büyükse, işçi, ücreti yüksek iş koluna geçmekle kazançlı çıkar. Fakat o iş kolunda ücretlerin yüksek olma sebebi, emek başına sermayenin yüksekliğidir. Çünkü her iş kolunda her istihsal amili istihsaldeki payı kadar bir gelir elde eder. Bir iş kolunda işçi başına sermaye fazlaysa işçi daha verimli çalışır, daha fazla istihsalde bulunur, daha yüksek bir ücret elde eder.

Burada bir itiraz daha yapılabilir, ve pek çok Türk işçisinin çalışmak amacıyla yabancı ülkelere gitmesine sebep, yabancı ülkelerde nisbi ücretlerin yüksekliği değil, sadece Türkiyede iş bulamamaları, yani işsiz olmalarıdır denebilir. Fakat böyle bir durum bizim yukardaki açıklamalarımıza bir istisna teşkil etmemekte, sadece yukardaki genel halin özel bir durumu olmaktadır. Bir işçi Türkiyede işsizse, bu işçi başına düşen sermayenin ve ücretin sıfır olduğu kabul edilebilir. Bu işçi

yabancı bir ülkede sıfırın üstünde bir ücret (sermaye) ile çalışabiliyorsa, bu yabancı ülkede çalışmayı kabul edecektir. Demekki bir işsiz de yabancı ülkeye çalışma amacıyla gitmesini gerektiren sebep, yabancı ülkede işçi başına nisbî sermayenin (ücretin) daha yüksek olmasıdır.

Sorulması gereken bir soru da şudur. Acaba işçiler, yabancı ülkedeki ücretler Türkiyedekine nazaran pek az yüksek olsa da, yabancı ülkede çalışmayı tercih edecekler midir? Buna müsbet cevap vermek güçtür. Çünkü fertler doğdukları, yetiştikleri, ilk arkadaşlıklarını edindikleri ortama bağlıdırlar. Pek çok halde küçük bir nakdî mükâfat, küçük bir ücret artışı bu kuvvetli bağı koparmak için yetersiz kalabilir. Demekki işçilerin çalışmak amacıyla kendi memleketlerinden diğer ülkelere gitmeleri için, o ülkelerde ücretlerin bu kuvvetli bağı koparacak kadar yüksek olması gerekir. Bu yargı doğruysa, bazı gözlemlerle belli sonuçlara da varabiliriz: iki ülke arasında emek akımı varsa, bu iki ülkede ücret seviyelerinin hayli farklı olduğu söyliyebiliriz. Aynı şekilde, iki ülke sınırları işçi hareketlerine açık olduğu halde, bu iki ülke arasında hiç bir işçi akımı görülüyorsa, bu iki ülkede ücret seviyelerinin pek farklı olmadığı sonucuna varabiliriz. Fakat fertleri memleketlerine bağlayan bu bağı bilmezden gelmek varacağımız sonuçların kesinliğini hiç etkilemediği halde, ilerdeki muhakemelerimizde tahlil kolaylığı sağlayacaktır. Onun için bundan sonra bu bağ hiç yokmuş gibi hareket edeceğiz, ve iki ülkede ücret seviyeleri arasındaki en küçük bir farkın, ücret seviyesi düşük ülkeden ücret seviyesi yüksek ülkeye doğru bir işçi akımına yol açtığını farzedeceğiz.

Sorulması gereken bir soru da şudur. Yabancı ülkelere işçi akını Türkiyede hiç işçi kalmayınca kadar devam edecek midir? Yukarıda Türk işçisinin yabancı ülkelere daha fazla işçi başına sermaye (daha yüksek ücret) ile çalışma imkânı bulduğu için bu ülkelere gittiğini söylemiştik. Öyleyse sorumuzu şöyle sorabiliriz : Türkiyeden yabancı ülkelere ne kadar işçi giderse gitsin, giden işçiler orada Türkiyedekine nazaran daha fazla işçi başına sermaye (ücret) ile çalışmak imkânını elde etmekte devam edecekler midir? Buna hayır diye cevap vermek gerekir. Türkiyeden giden işçiler arttıkça, yabancı ülkelere toplam sermaye daha fazla işçi arasında bölünecek, yani yabancı ülkelere işçi başına sermaye düşecek; ücretler işçinin verimliliğine, işçinin verimliliği işçi başına sermaye miktarına bağlı olduğuna göre, işçi başına sermayedeki bir düşüş bu ülkelere ücretlerin düşmesine yol açacaktır. Buna mukabil Türkiyede işçi miktarı azalacak, mevcut sermaye daha az işçi ara-

sında bölünecek, bunun sonucu olarak işçi başına sermaye miktarı yükselecek, işçinin verimliliği ve ücreti artacaktır. Türkiyeden yabancı ülkelere işçi akımı devam ettikçe, aynı sebepler yüzünden, yabancı ülkelerde ücretler düşmiye, Türkiyede ücretler yükselmiye devam edecektir. Nihayet, bu akım devam ederken, yabancı ülkelere ücret o kadar düşer, ve Türkiyede ücret o kadar yükselir ki, belli bir süre sonra Türkiyede ve yabancı ülkelere gerçek ücretler, yani işçinin belli saat çalışma sonunda elde ettiği gelire satın alabileceği mal ve hizmetler birbirine eşit olur. Türkiyeden yabancı ülkelere işçi akımını doğuran sebep yabancı ülkelere ücretlerin yüksekliği olduğuna göre, bu şekilde işte ve dışta ücret eşitliğine erişilince yabancı ülkelere işçi akımı için hiç bir sebep kalmıyacak, işçi akımı duracaktır.

Bazı sınırlayıcı faraziyeler altında, aynı şeyi, pek bilinen arz ve talep kanunuyla da açıklayabiliriz. Talep sabitken arz artarsa fiyat düşer; talep sabitken arz azalırsa fiyat yükselir. Yabancı ülkelere emek talebi sabit sayılabilir; bu ülkelere Türk işçisi gidince bu ülkelere emek arzı artar. Emek talebi sabitken emek arzı arttığına göre, yabancı ülkelere ücretler düşer. Türkiyede emek talebi sabit sayılabilir; bir miktar işçi yurt dışına çıktığına göre, işçi arzı azalmıştır. İşçi talebi sabitken işçi arzı azaldığına göre Türkiyede ücretler yükselir. Türkiyeden yabancı ülkelere işçi akımı devam ettikçe, ücretler yabancı ülkelere düşmiye, Türkiyede yükselmiye devam eder, ve belli bir süre sonra yabancı ülkelere ve Türkiyede gerçek ücretler birbirine eşit olur, Türkiyeden yabancı ülkelere işçi akını durur.

Yukarda «belli bir süre sonra» dedik. Acaba bu belli süre ne kadardır? Bunu tayin eden şey, işçi akımı başlamadan önce yabancı ülkelere Türkiyeye nazaran işçi başına sermayenin (veya ücretin) ne kadar yüksek olduğudur. İşçi akımı başlamadan önce yabancı ülkelere işçi başına sermaye veya ücret Türkiyedekine nazaran ne kadar yüksekse, bu «Belli süre» o kadar uzun olur, çünkü bu halde iki ülkede işçi başına sermaye miktarının veya ücretin birbirine eşit olması için Türkiyeden o kadar fazla işçinin diğer ülkelere akması gerekir.

Demekki işçi akımı hangi ülkeden hareket ediyorsa o ülkede ücretler yükselmekte, yani o ülkenin işçileri zenginleşmekte; işçi akımı hangi ülkeye varıyorsa o ülkede ücretler düşmekte, yani o ülkenin işçileri fakirleşmektedir. Öyleyse şöyle bir soru sormak yerinde olur: yabancı ülkelere işçi sendikaları kendi işçilerinin ücretlerinin bu kadar düşmesini önlemeyecekler midir? Veya başka bir deyişle, işçi sendikaları, her

iki ülkede ücretler eşit oluncıya kadar, veya diğer ülkelerden işçi akımı kendiliğinden kesilene kadar ücretlerin düşmesine seyirci mi kalacaklardır Buna hayır diye cevap vermek gerekir. Gerçekten de Türkiyeden giden işçiler, diğer ülkelerde çalışacakları iş kolu sendikasının izni olmaksızın, istedikleri iş koluna girmek yetkisine sahip değildirler. Diğer ülkelerin refah politikası yetkilileri de, kendi ülkelerinde işçilerin durumlarının bu kadar kötüleşmesine göz yumamazlar ve yabancı ülkelere gelen işçi akımını, kendinden düşük gelirli bütün ülkelerde gerçek ücret seviyesi aynı oluncıya kadar memleketlerine girmekte serbest bırakamazlar. Öyleyse Türkiyeden yabancı ülkelere işçi akımı, Türkiyede ve diğer ülkelerde işçi başına sermaye (veya ücret) eşit olana kadar devam etmeyecek, bu noktaya varmadan biraz önce kesilecektir. Bu «biraz önce»nin ne kadar bir süre veya işçiyi kapsadığı, işçi akımının yöneldiği ülkelerin sendikalarının ve politika yetkililerinin kararına bağlı olacaktır. Kesin olarak söyleyebileceğimiz tek şey şudur. Diğer ülke yetkilileri (kısa devrede) sadece kendi işçilerinin eline geçen parayı düşünüyorsa, hiç bir yabancı işçinin yurt içine girmesine izin vermezler. Bu takdirde bu ülke, uzun sürede bile en yüksek ücretli ülke olarak kalabilir. İkinci bir kutup olarak, diğer ülke yetkilileri (kısa devrede) kendi işçilerinin eline geçen parayı hiç düşünmez ve sınırlarını yabancı işçi akımına açık tutar. Bu takdirde bu ülke uzun sürede (bu alternatifini seçmiyen daha yüksek gelirli bir veya daha fazla ülke bulunduğu, ve daha düşük gelirli olduğu halde emek ihracını önleyen ülke bulunmadığı müddetçe) en düşük ücretli ülke olur. Yabancı ülke yetkililerinin genellikle seçtiği şık, bu iki kutup arasında bir yerdendir.

Fakat yabancı ülke yetkililerinin, daha ücretli ülkelerde ve kendi memleketlerinde ücret seviyeleri eşit olmadan sınırlarını yabancı işçilere kapamaları, Türk işçilerinin mutlaka bu karardan etkilenmelerini, yabancı ülkelerde çalışmak isteyen bazı Türk işçilerinin Türkiyede kalmak durumuna düşmelerini gerektirmez. Yukarda, işçiyi kendi memleketine bağlayan bağların bulunduğunu, ve işçinin çalışma amacıyla yabancı ülkelere gitmesi için yabancı ülkelerde ücretin kendi memleketine nazaran, bu bağı koparacak kadar yüksek olması gerektiğini söylemiştik. İşte yabancı ülke yetkililerinin sınırları yabancı işçilere kapama kararı, yabancı ülkelerde ücret Türkiyedekinden yüksek, fakat Türk işçisini kendine çekmek için gerekli olandan daha düşük bir hadde düşükten sonra veriliyorsa, bu karar hiç bir Türk işçisini etkilemez.

Şimdiye kadar, yabancı ülkelere Türk işçi akımının sebeplerini ve

sınırlarını gösterdik. Şimdi yabancı ülkelere Türk işçi akımının muhtemel sonuçlarını inceleyeceğiz.

Türk işçilerinin yabancı ülkelere akımını iyi mi, kötü mü karşılamalıyız? Buna verilecek cevap, gidenler ve geri kalanlar için farklı olabilir. Öyleyse ilk olarak Türk işçi akımının gidenler için iyi mi, kötü mü olduğu üzerinde duralım. Burada şu çok kesin tercih - tatmin kuralını verebiliriz : Bir fert eşit fedakârlıkla iki şıktan birini seçebilecek durumdaysa, ve bu iki şıktan birini seçiyorsa, bu şıkkı seçtiği zaman, diğer şıkkı seçmek zorunda kaldığı hale nazaran daha mutludur. Bir fert 150 kuruşla iki sandviç ve bir bardak ayran, veya bir sandviç ve iki bardak ayran satın alabiliyorsa, fakat ilk şıkkı tercih ediyorsa, bu şıkkı tercih etmekle daha fazla tatmin duyuyor, daha mutlu oluyor demektir; aksi halde öteki şıkkı seçerdi. Aynı şekilde, bir kimse yurt dışında belli saat çalışmakla elde edeceği geliri, yurt içinde aynı saat çalışmakla elde ettiği gelire tercih ediyorsa, bu şıkkı seçmekle daha mutlu olmaktadır. Bu sonuç bizim başlangıçtaki önermelerimize de uygundur. Çünkü, bir işçi belli saat çalışmakla yabancı ülkede daha fazla gelir elde ediyorsa, bununla daha fazla mal ve hizmet satın alabilir, daha fazla mal ve hizmet satın alabilir, daha fazla mal ve hizmet istihlak eden bir fert de daha fazla mutlu olur. Demekki yabancı ülkelere çalışmaya giden işçilerin durumunun, yurttaki kalmaları haline nazaran daha iyi olduğunu söyleyebiliriz.

Acaba yabancı ülkelere işçi akımının geriye kalanlar üzerindeki, yurt içi tesirleri nelerdir? Bu tesiri de ikiye ayırabiliriz, ve önce bu işçi akımının yurt içinde kalan emek üzerindeki tesirlerini, sonra da yurt içinde sermaye birikimi üzerindeki tesirlerini inceleyebiliriz.

Yukarda yabancı ülkelere işçi akımının Türkiyede kalan işçi miktarını azaltacağını, sermaye sabit kaldığına göre, bunun, işçi başına sermaye miktarını, işçinin verimini ve ücretini yükselteceğini söylemiştik. Bu sonuç gidenlerin çalışan işçiler olduğu faraziyesine dayanır. Yine bir yerde işsiz başına düşen sermaye miktarının sıfır olduğu farzedilebilir demıştik. Şimdi bu iki yargıyı birleştirebiliriz. Eğer giden işçiler Türkiyede işsiz durumda olanlarsa, bunların gitmesiyle yurt içinde işçi başına sermaye miktarı değişmez, çünkü bunların gitmesiyle bir miktar sermaye boş kalmaz. Bu halde işçi başına sermaye değişmediğine göre, yurttaki kalan işçilerin ücretlerinde bir değişme beklenmemelidir. Fakat bu işçilerin refahı bir başka bakımdan düzelebilir. Yurt içinde çalışmakta olan işçiler, yurt dışına giden bazı işçileri, akrabası vs. olduğu

için, beslemek durumundaysalar, bunlar gittikten sonra işçinin geliri daha az fert arasında bölünür ve işçinin refahı artabilir. Eğer yabancı ülkelere gidenler işsizler, ve kısmen, çalışmakta olanlar ise, geriye kalan işçilerin durumu, hem işçi başına sermaye ve ücret arttığı, hem de bakmak zorunda kaldığı işsizler azaldığı için düzelir. Eğer yurt dışına giden işçilerin hepsi çalışan işçilerse, yukarda söylediğimiz gibi, işçi başına sermaye ve ücret yükselir ve yurttaki kalan işçilerin durumu, sadece bu tesir yüzünden düzelir. Kabataslak bir gözlemlerle, Türkiyeden yabancı ülkelere giden işçilerden bir kısmının işsiz, bir kısmının ise gitmeden önce bir işte çalıştığını söyleyebiliriz. Türkiyede işçilerin büyük bir yüzdesi sendikalara mensup olmadığına, ve sendikaların verdikleri işsizlik primleri de yetersiz olduğuna göre, giden işsizlerin yakınlarına yük olduklarını ve gitmeleriyle geride kalanların rahatladığını söyleyebiliriz. Çalıştıkları işi bırakıp gidenlerin yeri kısmen işsizlerle de doldurulsa, yine işçi başına sermayenin arttığını ve ücretlerin artması gerektiğini söyleyebiliriz. Türkiyede böyle bir ücret artışı yoksa, ya tamamen yedek işsizlerden faydalanılmıştır, ya da ücretlerin yükselmesini önleyen müesseseleri amiller vardır. Fakat kesin olarak söylenebilecek şey yurttaki işsizliğin azaldığı ve bunun bazı çalışanları bir yükten kurtardığıdır.

Yabancı ülkelere işçi akımının, yurttaki kalan işçiler üzerindeki tesiri incelenirken bir noktayı daha göz önüne almak gerekir. İşçiler iktisaden az gelişmiş ülkelere gelişmiş ülkelere doğru akmaktadır, ve az gelişmiş ülkelerde kıt olan bir diğer istihsal amili de vasıflı işçidir. Eğer yabancı ülkelere giden işçiler, genellikle, çalışan vasıflı işçilerse, mevcut sermayeden elde edilebilecek verim, bunların gitmesiyle fazlasıyla düşebilir. Bunların yurttaki kalması halinde bile, sermayenin az gelişmiş ülkelerde ne kadar hoyrat kullanıldığı göz önüne alınırsa, vasıflı işçilerin yabancı ülkelere gitmesiyle uğranılacak kayıp daha iyi anlaşılır. Gerçekte de, bu kayıp o kadar büyük olabilir, bunların gitmesiyle verim o kadar düşebilir ki, bu kuvvetin yurt içinde ücretleri düşürme temayülü, işçi başına sermaye artışının azalışından doğan faydayı da aşabilir. Fakat, bu fazlasıyla istisnai bir durumdur. Şimdi, üst paragraftaki yargımızı, bu sonuca göre düzeltip, vasıflı işçilerin gitmesi halinde yurttaki kalan işçilerin durumunun ne derece düzeleceği, vasıflı işçilerin yurt dışına gitmesinden doğan kayıpla, işsizlerin azalmasından doğacak kazancın nisbi önemine bağlıdır diyebiliriz. Vasıflı işçilerin gitmesi halinde kaybın sıfır olduğu, ve sadece kazancın söz konusu olacağı tabiidir.

Acaba yabancı ülkelere işçi akımının Türkiyede sermaye birikimi üzerindeki tesirleri nelerdir? Bu sorunun cevabı az gelişmiş bir ülke için özellikle önem taşır, çünkü bu ülkelerin gelişmesi sermaye stokunun artmasıyla kabildir, ve eğer yabancı ülkelere işçi akımı yurt içinde sermaye birikimini zorlaştırıyorsa, zaten güç şartlar altında gerçekleştirilmiye çalışılan iktisadî gelişmeyi imkânsız hale sokabilir. Yabancı ülkelere işçi akımının sermaye birikimi üzerindeki tesirini incelemek için, sermaye stokundaki artışları (yatırımı) tayin eden amilleri bilmek, ve yabancı ülkelere işçi akımının bu amilleri ne şekilde etkilediğini incelemek gerekir. Yatırım yapmak için tasarrufa ihtiyaç vardır; fakat genellikle tasarruf ve yatırımları yapan kimseler ayrı kimselerdir ve tasarrufların yatırıma dönüşmesi için, yatırımcıların yatırımdan, kendilerini yatırıma sevkedecek kadar bir kâr elde edeceklerini ummaları gerekir. Tasarruflarda ve yatırım kararlarındaki bir artış sermaye birikiminin hızlanması demektir. Öyleyse yabancı ülkelere işçi akımının sermaye birikimi üzerindeki tesirini incelemek için, bu akımın tasarruf hacmi ve yatırım kararı üzerindeki etkilerini incelememiz gerekir.

Önce tasarruf üzerindeki etkiyi inceliyelim, ve ilk olarak, giden işçilerin işsizler olduğunu farzedelim. Bir ferdin tasarrufu, gelirin istihlake harcanmıyan kısmıdır; toplumun tasarrufu, bütün fertlerin tasarruflarının toplamıdır. İşsizlerin yurt dışına gitmesiyle istihsal ve hizmetler (toplam gelir) azalmaz, çünkü bunlar istihsale katılmamaktaydılar; fakat toplam istihlak azalır, çünkü bu işsizler yurt içinde istihsalde bulunmasalar da, yaşamak için mal ve hizmet tüketmekteydiler. Toplam gelire toplam istihlak arasındaki fark toplam tasarruf olduğuna, ve işsizlerin gitmesiyle toplam istihlak azaldığına göre, bunların gitmesiyle toplam tasarruf artmış demektir. Demekki işsizlerin gitmesiyle toplam tasarruf artar. Yurt içinde toplam tasarrufu arttıran bir tesir de, bu işçilerin yurt dışında kazandıkları gelirden ayırdıkları tasarrufları Türkiyeye göndermelerinden (veya bu imkânın tanınmadığı hallerde kaçırılmalarından)veya sermaye malı halinde yurda sokmalarından doğar. İşsizlerin yurt dışında çalışmasından doğan tasarrufu arttırıcı bu iki tesir, gizli işsizlerin çalışmak amacıyla yabancı ülkelere gitmeleri halinde de geçerlidir. Gizli işsizler, az gelişmiş ülkelerde, istihsale hiç bir şey katmadığı halde, verim hesaplarının yokluğu yüzünden, istihsale bir şey katmadıkları tespit edilemediği için, çalıştırılan ve belli bir ücret (veya maaş) alan kimselerdir. Bunların da yabancı ülkelerde çalışmaya başlamasıyla toplam gelir azalmaz, toplam istihlak azalır, toplam tasarruf

artar; bu işçilerin yurda gönderdikleri tasarrufla toplam tasarruf daha da artar.

Eğer gidenler gitmeden önce çalışan işçilerse, bunlar ya gelirleri kadar istihlâk etmekteydiler; ya da gelirinden az istihlâk etmekteydiler, yani tasarruf etmekteydiler. Eğer giden işçiler hiç tasarruf etmiyorsa, bunların sadece yurt dışına gitmeleri hiç bir tasarruf kaybı veya kazancı doğurmaz, fakat bunlar yurt dışında kazandıkları gelirlerinin bir kısmını yurda yollarlarsa toplam tasarruf yine artar. Eğer yurt dışında çalışmaya gidenler, bir işte çalışıp gelirlerinin bir kısmını tasarruf edenlerse, bunların yurt dışına çıkmaları, toplam tasarrufta bir azalışa yol açar; bunların toplam tasarrufu arttırmaları için, yurt dışında ettikleri tasarrufun, yurttaki kalsalardı edecekleri tasarruftan daha büyük bir kısmını yurda göndermeleri gerekir. Görüldüğü gibi, işsizlerin gitmesi toplam tasarrufu mutlak şekilde arttırdığı halde, çalışan yüksek gelirli işçilere doğru gidildikçe, toplam tasarrufun artması bazı şartların gerçekleşmesine bağlıdır. Öyleyse, tasarrufu arttırma bakımından, işsizlerin gitmesi, çalışan işçilere nazaran daha uygundur diyebiliriz.

Yine yukardaki açıklamalarımız, işçilerimizin hangi ülkelere gitmesinin, ve gittikleri ülkelerde hangi işlerde çalışmalarının Türkiyede tasarrufu en fazla arttıracığını açıklamakta yardımcı olabilir. Gelir arttıkça, gelirin tasarruf edilen kısmı da artar; yine işçilerimiz ne kadar fazla tasarruf ederse yurda gönderdikleri tasarruf da o kadar fazla olur. Öyleyse işçilerimiz ne kadar fazla gelir elde edebilecekleri bir ülkeye giderlerse o kadar fazla tasarruf edebilirler, tasarruflarının o kadar büyük kısmını yurda gönderebilirler. En yüksek gelirler (ücretler) işçi başına sermayenin en yüksek olduğu ülkelerde bulunduğu göre, işçilerimizin bu ülkelere gitmeleri, bu ülkelerde de en yüksek gelirli işlere girmeleri Türkiyede tasarrufu en fazla arttırır.

Şimdi yabancı ülkelere işçi akımının yatırım kararları üzerindeki tesirini araştırabiliriz. Belli yatırım harcamasında bulunmakla elde edilecek gelir (yatırım geliri) artıyorsa, yatırımlar artar; yine, belli yatırım geliri elde etmek için yapılacak harcamalar (yatırım maliyeti) düşüyorsa, yatırımlar artar, çünkü bu, harcama birimi başına elde edilecek gelirin artması demektir. Öyleyse, işçi akımının yatırım kararı üzerindeki tesirini anlamak için, işçi akımının yatırım gelirini ve yatırım maliyetini ne yönde etkilediğini araştırmamız gerekir.

İşçi akımı yatırım gelirini ne yönde etkiler? Nasıl emeğin verimi,

birlikte istihsale katıldığı tabii kaynaklar ve sermaye arttıkça artarsa, aynı şekilde, sermayenin verimi de, birlikte istihsale katıldığı emek ve tabii kaynaklar arttıkça artar. Bunun tersi de doğrudur: sermayenin verimi, birlikte istihsale katıldığı tabii kaynak ve emek azaldıkça azalır. Yabancı ülkelere giden işçiler sermaye ile birlikte istihsale katılan (çalışan) işçilerse, sermayenin birlikte istihsale katıldığı emek miktarı azalır. sermayenin verimi ve yatırımdan umulan gelir düşer. Fakat yabancı ülkelere giden işçiler gitmeden önce işsiz durumda iseler, bu tesir sıfır olur; sermayenin birlikte istihsale katıldığı emek miktarı, yatırım geliri ve yatırım kararları değişmez.

Yabancı ülkelere işçi akımının yatırım geliri üzerindeki ikinci bir tesiri de şudur. Bazı nevi yatırımların artması için toplam istihlâkin artması gerekir. Çünkü istihlâkin artması mallara olan talebi artırır, arz sabitken talebin artması fiyatları yükseltir, fiyatların yükselmesi kârları artırır, daha fazla kâr elde etmek isteyen müteşebbisler daha fazla istihsalde bulunmak isterler, daha fazla istihsal ise yeni makineleri, fabrikaları, kısaca yeni yatırımları gerektirir. Toplam istihlâkin azalması, aynı sebepler yüzünden, yatırımları azaltır. Yukarda yabancı ülkelere işçi akımının toplam istihlâki azalttığını söylemiştik; öyleyse işçi akımı bu nevi yatırımları azaltır. İşçi akımının doğurduğu toplam istihlâk kısılması ne kadar büyükse, ve istihlâkten uyarılmış bu nevi yatırımlar toplam yatırımların ne kadar büyük bir nispetini teşkil ediyorsa, işçi akımı yüzünden yatırımlardaki kısılmanın o kadar büyük olacağını söyleyebiliriz.

İşçi akımının yatırım maliyeti üzerindeki tesirleri nelerdir? Yatırım yapmak için tasarrufa ihtiyaç olduğunu, tasarruf ve yatırım yapanların ayrı kişiler olduğunu söylemiştik. Tasarruf edenlerin tasarruflarını yatırımcılara vermeleri için, yatırımcıların tasarruf sahiplerine bir bedel vermeleri gerekir ki biz buna faiz diyoruz. Demekki faiz, yatırımın maliyet unsurlarından biridir. Faiz haddini tayin eden şeyin tasarruf arz ve talebi olduğu söylenebilir. Yukarda, işçi akımının tasarrufu arttırdığını söylemiştik; bu, tasarruf arzının artması demektir. Tasarruf talebi sabitken tasarruf arzının artması faiz haddini düşürür; bu, yatırım maliyetlerinde bir düşme demektir. Yatırım maliyetlerinde bir düşme ise yatırım kararlarını müsbet yönde etkiler.

Yatırım maliyetinin unsurlarından biri de emektir. Yukarda, işsizlerin gitmesi halinde ücretlerin değişmediğini, fakat çalışanların da gitmesi halinde, ücretlerde bir yükselme beklenmesi gerektiğini söylemiş-

tik. Demekki çalışanlar da giderse, ücretler yükselir, yatırım maliyetleri kabarıp, bu da yatırımların kısılmasına yol açar.

Görüldüğü gibi işçi akını genellikle tasarrufları arttırmakta, fakat bu akımın özel kesimin yatırım kararlarını ne yönde etkiliyeceği ters yönlere işliyen çeşitli kuvvetlerin nisbî önemine bağlı bulunmaktadır. Giden işçiler yalnız işsizlerse, yatırımların ne yönde etkileneceği, toplam istihlâkteki düşüşün yatırımları azaltma, ve faiz haddindeki düşüşün yatırımları artırma yönündeki temayüllerinden hangisinin kuvvetli olduğuna bağlıdır. Eğer toplam istihlâkteki değişmelerin uyardığı yatırımlar sıfırsa (ki böyle olması için hiç bir sebep gösterilemez), yatırımların artacağı söylenebilir.

Nihayet bu konuda devlete düşen görevler üzerinde de kısaca durabiliriz. Yabancı ülkelere işçi akımının tesirlerini incelerken, istihlâkin uyardığı özel yatırımlar hali hariç, toplam talebin sabit olduğunu far ettik. İşte devletin ilk görevi, işçilerin yurt dışına çıkması yüzünden doğacak toplam istihlâk talebi azalmasını giderecek bir maliye politikası gütmektir. Yine, Türkiye sermaye birikimine, bunun için de tasarru fa ihtiyacı olan bir ülkedir; devlet, giden işsizlerin istihlâk ettiği gelir payının tasarrufa dönüşmesini sağlayacak, yurttaki kalanların istihlâkını arttırmasını önliyecek tedbirler almalıdır. Eğer tasarruf artışı sonucunda faiz haddinin düşmesi özel yatırımları istihlâkteki azalış kadar arttırmıyorsa, devlet, bu şekilde elde edilen tasarrufu yatırım haline dönüştürmelidir. Bu, hem (kısa devrede) eski emek kullanımını, hem de (uzun devrede) sermaye birikimini (iktisadî büyümeyi) sağlar. Demekki yabancı ülkelere işçi akını Türkiyenin iktisadî gelişmesini hızlandırabilecek bazı imkânlar da sağlayabilir.

Etibank Pangaltı Şubesindeki 30 milyonluk Kredi Yolsuzluğu tahkikatına ait Müfettiş raporları Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığına gelmiş ve Bankanın Genel Müdürü ile Krediler Müdürü ve Krediler Müdür Muavini Bakanlık emrine alınmışlardır.

RUH ve MADDE

Temmuz sayısını mutlaka okuyunuz.

Parapsikolojide Psikodisleptiklerin

(Ruh-Beden münasebetini gevşetici ilaçlar)

kullanılışı hakkında muhtelif kaynaklardan makaleler ilginizi çekecektir.

Fiatı TL. 1.50 Yıllık Abone : TL. 18.—

P. K. 1157 — İstanbul

İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetinden :

Askerliğini yapmış erkek mezunlarımızdan :

Bankada çalışmak üzere 1 kişi (Maaş 945.- Brüt)

Bir mağazanın muhasebe işlerini idare etmek üzere 1 kişi (maaş asgarî 900, Brüt)

Büyük bir fabrikanın muhasebesinde çalışmak üzere 1 kişi (maaş ehliyete göre tayin edilecektir.)

Aynı fabrikanın kontrol işlerinde çalışmak üzere 1 kişi (maaş ehliyete göre tayin edilecektir.) aranmaktadır.

Müracaatlar cemiyet merkezine mektupla (Tünel Galipdede cad. No. 48/1) veya idare heyeti üyelerine bizzat yapılabilir.

G Ü V E N

Sigorta T. A. Şirketi

**SÜMERBANK, TÜRKİYE EMLÂK KREDİ BANKASI VE
İLLER BANKASI KURUMU**

**MEMLEKETİN HER TARAFINDA ACENTA VE
MÜMESSİLLİKLERİ VARDIR**

Telgraf : TÜRK GÜVEN - İSTANBUL
Telefon : 49 49 10 — 49 49 00

ÇANAKKALE

Seramik Fabrikaları A. Ş.

Türkiyede ilk defa beynelmül
norm ve evsafa uygun olarak
imâl etmekte olduğu

KAROFAYANS

(BEYAZ VE RENKLİ)

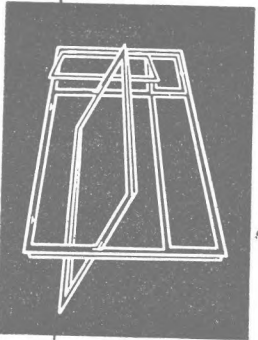
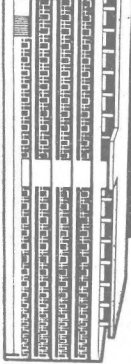
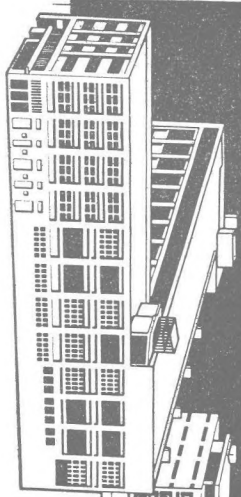
ve

İZALATÖR

(ALÇAK VE YÜKSEK GERİLİM)

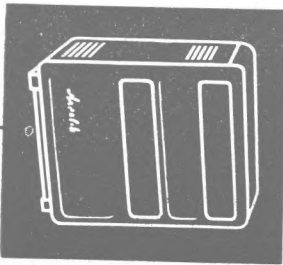
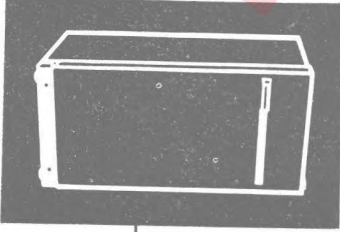
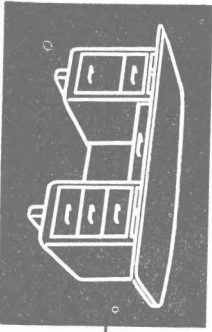
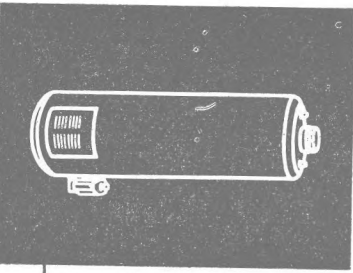
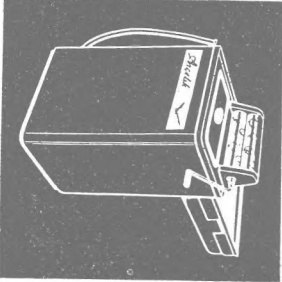
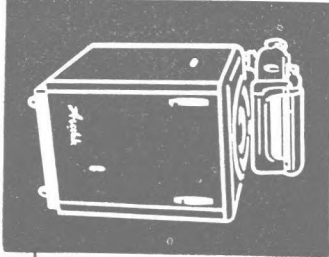
*Mamullerini piyasaya
arzetmektedir.*

Müracaat : Galat, Tersane Cad. Kipman Han Kat 5, Tel: 44 76 83
Fabrika : Tel. Çan 29

ARÇELİK

EN UYGUN FİYAT - EN YÜKSEK KALİTE

SİTLÜCE, KARAAĞAÇ CAD., 2-4, TEL.: 49 44 00

Faali: 4052